

Тетяна Ніконенко,
старший викладач кафедри початкової
освіти Бердянського державного
педагогічного університету

СТВОРЕННЯ РЕФЛЕКСИВНО-ІННОВАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА КОНТЕКСТНОГО ТИПУ В ПЕДАГОГІЧНІЙ МАГІСТРАТУРІ

Процеси глобалізації, приєднання України до Болонської декларації зумовили необхідність реформування системи освіти, яка має сприяти утвердженню людини як найвищої соціальної цінності, найповнішому розкриттю її здібностей, задоволенню різних освітніх потреб, гармонії стосунків людини та навколишнього середовища, суспільства й природи.

У контексті модернізації вищої освіти в Україні змінюються базові освітні орієнтири – від «освіти на все життя» – до «освіти через все життя» та самоосвіти. Тобто метою сучасної вищої школи є підготовка фахівця, здатного працювати не на рівні дій та операцій, коли мета відома й не підлягає рефлексії, а на рівні діяльності, коли мета обумовлюється смислом і в людини є альтернатива вибору [1, с. 5].

За визначенням В. Желанової, рефлексія є значущою саме для педагогічної діяльності у зв'язку з її дослідницьким, нерегламентованим характером. Науковець вважає, що процес гуманізації, який пронизує діяльність сучасної вищої школи, вимагає підвищеної рефлексії в пізнанні людиною себе і підвищеного відчуття відповідальності за інших особистостей. При цьому значущим є розв'язання проблеми переходу від навчання до праці [3, с. 90]. Найбільш продуктивною в цьому плані є технологія контекстного навчання, оскільки саме вона забезпечує перехід навчальної діяльності в професійну.

Мета статті – розкрити умови створення рефлексивно-інноваційного середовища контекстного типу в педагогічній магістратурі як вагомого чинника підготовки здобувачів другого рівня вищої освіти.

Для більш глибокого й ретельного розуміння технології контекстного навчання вважаємо за необхідне здійснити психолого-педагогічний аналіз таких понять: «середовище», «освітнє середовище», «рефлексивно-інноваційне середовище». Розглянемо спочатку загальнонаукові підходи щодо дефініції «середовище». Воно не має чіткого та однозначного наукового визначення й у найбільш загальному значенні розуміється як оточення.

Так, у тлумачному словнику української мови «середовище» визначається як соціально-побутові умови, в яких проходить життя людини. Психологічний енциклопедичний словник обмежує визначення середовища як сукупності економічних, соціальних й побутових умов існування індивіда.

У сучасній науці відомі такі психолого-педагогічні трактування середовища, як-от: частина простору, у якому знаходиться суб'єкт, і здійснюється активна його взаємодія (Ю. Мануйлов); «конструйована частина фізичної реальності, зв'язана й опосередкована досвідом рекурсивних взаємодій організму»; «дійсність, у якій відбувається творча діяльність людини» (С. Сергєєв); динамічна система умов у межах певного простору, у якому відбувається діяльність людини, що є одночасно продуктом й творцем свого середовища (В. Желанова).

У системі вищої освіти зазвичай використовується поняття освітнє середовище, а також такі його модифікації: інноваційно-освітнє середовище (В. Сластьонін), професійне середовище (А. Маркова), професійно-освітнє середовище (А. Деркач), професійно-орієнтоване освітнє середовище (А. Петухова), інформаційно-освітнє середовище (Л. Панченко), контекстне середовище (О. Щербакова), рефлексивно-освітнє середовище (А. Бізяєва, Г. Єрмолаєва), освітнє середовище контекстного типу (В. Калашников), рефлексивно-контекстне освітнє середовище (В. Желанова) тощо.

Термін «освітнє середовище», на думку В. Ясвіна, – це система впливів і умов формування особистості за зразком, а також можливостей для її розвитку, що містяться в соціальному і просторово-предметному оточенні [6, с. 32].

Поняття «освітнє середовище контекстного типу» вперше до наукового обігу було введено А. Маджугою. За його визначенням, це сукупність методів і прийомів організації освітньої діяльності, що ґрунтується на методології контекстного підходу. В. Калашников використовує термін «освітнє середовище контекстного типу» й розглядає його як технологію контекстного навчання, яка у цілому може слугувати системоутворювальним інтегралом для різних підходів, концепцій і методів у сфері освіти. Автор зазначає, що освітнє середовище контекстного типу забезпечує оптимальні умови для формування ключових компетенцій у будь-якій сфері людської життєдіяльності, що відповідає вимогам сьогодення. Осмислення навчального матеріалу як викладачами, так і магістрантами має базуватися на рефлексивному усвідомленні контекстів, що актуалізує поняття «освітнє середовище контекстного типу» [5, с. 36].

Поняття «рефлексивне середовище» стало досить популярним останнім часом у педагогіці та психології, проте воно ще недостатньо вивчене й має складне та суперечливе тлумачення. Одними з перших звернулися до проблеми рефлексивного середовища А. Бізяєва й Г. Єрмакова. Рефлексивне середовище Г. Єрмакова розглядає як систему умов розвитку особистості, що відкриває перед нею можливість самодослідження й самокорекції її соціально-психологічних і професійних ресурсів [4, с. 70]. А. Бізяєва використовує термін «рефлексивно-інноваційне середовище» й визначає його як системне

явище, обґрунтовуючи такі його ознаки: підпорядкованість певній меті (цілісність); структурованість (наявність елементів, частин); взаємозв'язок і взаємодія елементів (самоорганізованість, керованість). Провідною функцією рефлексивного середовища дослідниця вважає «сприйняття потреби особистості в рефлексії» [2, с. 45].

Утворення рефлексивно-контекстного освітнього середовища ВНЗ є динамічним процесом, що збігається з етапами технології контекстного навчання. При цьому фаза адаптації до умов зазначеного середовища співвідноситься з навчальною діяльністю академічного типу; фаза активного відтворення середовища студентами – з квазіпрофесійною діяльністю; фаза активного впливу студентів на середовище та самостійного його створення – з навчально-професійною діяльністю [3, с. 263].

У нашому дослідженні синтезовано положення щодо контекстного, рефлексивного та рефлексивно-інноваційного середовища в понятті «рефлексивно-інноваційне середовище контекстного типу», яке розуміємо як вид професійно зорієнтованого освітнього середовища й визначаємо як засіб навчання, що забезпечує впровадження професійного контексту в систему підготовки магістрів початкової освіти педагогічних ВНЗ, які прагнуть не лише новизни змісту реалізації своїх зусиль, а передусім якісно нових результатів.

Виходячи з викладеного вище, пропонуємо умови створення рефлексивно-інноваційного середовища контекстного типу в педагогічній магістратурі як вагомого чинника підготовки здобувачів другого рівня вищої освіти:

1) формування нового професійного мислення майбутнього магістра початкової освіти, що передбачає оцінювання та аналіз власної діяльності, установка на співпрацю, а не конкуренцію, у міжособистісному спілкуванні – доступність обміну досвідом. Знаходження нових нестандартних способів вирішення професійних завдань, застосування загальних знань до конкретних педагогічних ситуацій та цілісне їх бачення, прийняття відповідальних рішень. Усе це створює позитивне ставлення до майбутньої професії та активує прагнення до саморозвитку;

2) упровадження середовищного підходу в сучасну освітню систему педагогічного ВНЗ, що дозволяє організувати навчальний процес на підставі реалізації суб'єктності особистості й таких її провідних механізмів, як самовизначення та самореалізація. Середовищний підхід зміщує акценти із взаємодії викладача та магістранта початкової освіти на його взаємодію із освітнім середовищем;

3) використання підручника (навчально-методичного посібника) контекстного типу. Це підсистема цілісної системи навчання певного предмета, покликана моделювати майбутню професійну діяльність магістранта початкової освіти в її предметному та соціальному

аспектах за допомогою тексту, контексту й підтексту. Такий компонент, як «текст» представлений у підручнику матеріалом для засвоєння, «контекстом» є майбутня професійна діяльність, а «підтекстом» – ціннісні орієнтації, установки, соціальні відносини;

4) побудова магістрантом рефлексивно-інноваційного середовища навколо себе – від усвідомлення себе в середовищі до перетворення його через використання рефлексивно-контекстних форм роботи в межах навчально-академічної, квазіпрофесійної, навчально-професійної форм діяльності майбутніх фахівців у контекстному навчанні, наявність педагогічної взаємодії (суб'єкт-суб'єктних відносин) між викладачами і магістрантами в освітньому середовищі контекстного типу на рівні співтворчості, успішне інтегрування магістра-випускника в сучасну систему професійних відносин, а також для підвищення його конкурентоспроможності на ринку праці.

Таким чином, запропоновані нами умови створення рефлексивно-інноваційного середовища контекстного типу в педагогічній магістратурі як вагомого чинника підготовки здобувачів другого рівня вищої освіти забезпечують включеність педагогічного мислення в практичну діяльність на всіх етапах її здійснення, професійну відповідальність, осмислення суб'єктами освітнього процесу, себе в ньому, своїх партнерів, стосунки з ними, характер взаємодії, уявне проектування ресурсного забезпечення, а також технологічну складову процесу освіти. У цьому середовищі засобами впровадження різних видів професійного контексту відбувається трансформація навчальної діяльності в професійну, рефлексивну й інноваційну як вагому її складову.

Список використаних джерел

1. Андрущенко В. П. Модернізація педагогічної освіти України в контексті Болонського процесу / В. П. Андрущенко // Вища освіта України. – 2004. – № 1. – С. 3-7.

2. Бизяева А. А. К вопросу о педагогической рефлексии / А. А. Бизяева // Проблемы гуманистического образования. – Псков, 1999. – С. 45-46.

3. Желанова В. В. Контекстне навчання майбутнього вчителя початкових класів: теорія і технологія : монографія / В. В. Желанова; Держ. закл. «Луган. нац. ун-т Тараса Шевченка». – Луганськ : Вид-во «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. – 482 с.

4. Ермакова Г. Г. Педагогические условия развития профессиональной рефлексии педагога : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Ермакова Галина Григорьевна. – Оренбург, 1999. – 153 с.

5. Калашников В. Г. Стратегия здоровьесбережения в образовательной среде контекстного типа / В. Г. Калашников, А. Г. Маджуга // Вестник ЯГУ им. М. К. Аммосова. – 2010. – № 5. – С. 34-44.

Ясвин В. А. Образовательная среда: от моделирования к проектированию / В. А. Ясвин. – М. : Смысл, 2001. – 365 с.